

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA ZID MA'NOLI SO'ZLARNI O'RGATISH METODIKASI

Boxodirova Muxlisa Xoljigitovna

Nizomiy nomidagi TDPU 2-bosqich tayanch doktoranti

muxlisaboxodirova22@gmail.com +998939973322

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga zid ma'noli so'zlar ustida ishlashda bilim, malaka va ko'nikmalarini shakllantirish haqida ma'lumot berilgan. Ushbu maqola boshlang'ich sinf ustozlariga hamda boshlang'ich sinflarni o'qitish uchun tehsil olayotgan talabalarga kerakli bo'ladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga zid ma'noli so'zlarni oson va tez o'rgatish va talaffuzda qo'llay olish uchun qo'llanma bo'la oladi. Zid ma'noli so'zlarni rasmiy jadval asosida o'rgatish g'oyasi ilgari surilgan.

Kalit so'zlar. Boshlang'ich sinf, zid ma'noli so'zlar, so'z turkumlari, belgi bildiruvchi so'zlar, yangi so'z.

Abstract. This article provides information on the formation of knowledge, skills and abilities of elementary school students in working on words with opposite meanings.

Key words. Elementary class, words with opposite meanings, word groups, words denoting a sign, new word, oral speech.

Абстрактный. В данной статье представлена информация о формировании знаний, умений и навыков у учащихся начальной школы в работе со словами противоположного значения.

Ключевые слова. Элементарный класс, слова с противоположным значением, группы слов, слова, обозначающие знак, новое слово, устная речь.

Biz yosh avlodga yaxshi bilim berishimiz uchun boshlang'ich sinfdayoq kuchli harakatni boshlashimiz kerak. Chunki bolalarning eslab qolish, yod olish

xotirasi kuchli bo'ladi. Zero dono xalqimioz aytganidek "Yoshlikda olingan bilim toshga o'yilgan naqshdir". K. D. Ushenskiy ham boshlang'ich sinflarda ona tili fanini asosiy o'ringa qo'yib, yetakchi predmet deya hisoblagan. "Ajoyib o'qituvchi bo'lgan ona tili bolaga ko'p narsani o'rgatadi... Bola ikki-uch yil ichida shunchalik ko'p narsa o'rganadiki, ko'p narsa bilib oladiki, 20 yil qunt bilan metodik jihatdan juda to'g'ri o'qiganda ham uning yarmicha o'rgana olmaydi. Ona tilining ulug' pedagogligi ham ana shundadir"[1]

Mamlakatimiz Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev "...yoshlarimiz mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz"[2] – deb alohida takidlab o'tishlaridagi bosh g'oya ham yurtimizda yosh avlodga qaratilayotgan yuksak e'tiborning asosi desak mubolag'a bo'lmaydi.

Boshlang'ich sinflarga zid ma'noli so'zlarni 4-sinfda o'tish boshlanadi. Bolalar 1-sinfda ham zid ma'noli so'zlardan og'zaki nutqda foydalanadi. Zid ma'noli so'zlarni ona tili darsligining hamma joyida uchratishimiz mumkin. Zid ma'noli so'zlar ot, sifat, olmosh, ravish, fe'l mustaqil so'z turkumlarida mavjud. Karima Qosimova zid ma'noli so'zlarni belgi bildiradigan so'zlarda ya'ni sifat va ravishda ko'p uchrashini ta'kidlaydi[3]

Ot so'z turkumida zid ma'noli so'zlar: yoz-qish, qiz-kampir

Sifat so'z turkumida zid ma'noli so'zlar: katta-kichik, oq-qora, yaxshi-yomon;

Fe'l so'z turkumida zid ma'noli so'zlar: xafa bo'lmoq-xursand bo'lmoq, yugurmoq-imillamoq

Olmosh so'z turkumida zid ma'noli so'zlar: hamma-hech kim

Ravish so'z turkumida zid ma'noli so'zlar: ko'p-kam, uzoq-yaqin

Boshlang'ich sinf 4-sinf ona tili darsligida[4] zid ma'noli so'zlarga erta-kech, oz-ko'p, avval-oxiri so'zlari orqali ravish so'z turkumida zid ma'noli so'zlar

mavjudligiga misol keltirilgan. Achitib, kuldirib ravishdoshlarini qo'llash orqali esa fe'l so'z turkumida antonimlikka misol keltirilgan. Yaxshi-yomon so'zlari bilan sifat so'z turkumidan zid ma'noli so'zlarni misol keltirgan. Do'st-dushman, foyda-zarar yer-osmon, g'am-quvonch so'zlari esa ot so'z turkumida zid ma'noli so'zlar uchrashiga misol bo'ladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga o'qituvchilar savod o'rgatish davridanoq zid ma'noli so'zlardan foydalanib dars o'tib boshlaydi(katta harf-kichik harf, qattiq x-yumshoq h, yo'g'on j-oriq j) [5] Zid ma'noli so'zlarni yanada yaxshi o'rgatish uchun bola maktabga kelgandanoq zid ma'noli so'zlar haqida tushuncha berish kerak.

Bir biriga qarama-qarshi ma'noda bo'lgan so'zlarga zid ma'noli so'zlar deyiladi. Hamma so'zlarning ham qarama-qarshi ma'noga ega bo'lgan jufti ,mavjud emas. Hamma so'zlar ham zid ma'noli so'zlar deyilmaydi. Bir so'zning zid ma'noga ega ekanligi yoki ega emasligini bilish uchun "bo'lmasa" so'zidan foydalanib topishimiz mumkin:

1. Boy bo'lmasa kambag'al;
2. Bugun bo'lmasa ertaga;
3. Katta bo'lmasa kichik;
4. Uzun bo'lmasa qisqa;
5. Ko'p bo'lmasa oz;
6. Yaxshi bo'lmasa yomon.

Zid ma'noli so'zlarni topishni o'rgatish uchun gap tarkibida ostiga chizilgan holda kelgan antonimlardan ham foydalanish yaxshi samara beradi. O'quvchiga topshiriq beriladi.

quyidagi gaplarda ostiga chizilgan so'zlarning zid ma'noli juftini yozing.

Singlimning sochi uzun	qisqa
Qish havosi sovuq bo'ldi	?
Men tongda erta uyg'ondim	?
Onam shirin ovqat qiladi	?

Boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'z bilan ko'rgan narsalarini, voqealarni yaxshi eslab qolgani uchun rasmlı jadvaldan ham foydalanib, zid ma'noli so'zlarni osonlikcha o'rgatish mumkin. Rasmlar orqali o'rgatilsa, boshlang'ich sinf o'quvchisi qiynalmasdan yodda saqlab qoladi. Rasm orqali zid ma'noli so'z o'quvchi xotirasida mixlanadi.

Quyida zid ma'noli so'zlar rasmlı jadvalda aks etgan:

	Shirin		Achchiq
	Katta		Kichik
	Ko'p		Kam
	Issiq		Sovuq

	Tez		Sekin
	Qari		Yosh

Zid ma'noli so'zlar antonimlar deb yuritiladi.

Antonimlar (anti ...+yun. onyma-nom) tlsh. Qarama-qarshi, zid ma'noli til (nutq) birliklari. Masalan, oq-qora, qattiq-yumshoq, achchiq-shirin antonim so'zlar[6].

Zid ma'noli so'zlarning ba'zilarini juft qo'llash orqali o'zbek tilida yangi so'zlar hosil bo'ladi. Bunda zid ma'noli so'zlar o'zining atash ma'nosini emas yangi ma'no anglatadi:

Uzoq yaqindan kelgan mehmonlar birikmasida uzoq (oraliq masaofasi katta, nisbatan narida joylashgan; olis) ma'nosida emas, yaqin (oraliq masofa uncha katta bo'lmagan uzoq emas) ma'nosida anglatmayapti. Endi uzoq-yaqin birga qo'llanganda hamma joydan degan yangi ma'no bildiriyapti.

Hayotning achchiq-chuchugi birikmasida achchiq-chuchuk ta'm ma'nosini yo'qotib, azob-uqubat, har xil kuni ma'nosini bermoqda.

2-sinflarda olib borilgan tadqiqot ishlariga ko'ra, o'quvchilar rasm asosida o'rgatilgan ma'lumotlarni o'rganishi oson bo'ladi. Rasmlar jadvali bilan ishlaganda qoida o'quvchi ko'z oldida shakllanib, esda saqlab qolish darajasi ko'tarildi.

Bir so'z bilan aytganda, zid ma'noli so'zlar nutqimizni jozibador bo'lishini ta'minlaydi. Zid ma'noli so'zlarning birini aytganda ikkinchisi beixtiyor inson hayoliga keladi. zid ma'noli so'zlar yonma-yon qo'llanganda chiziqcha bilan yoziladi. Ba'zi zid ma'noli so'zlar yonma-yon qo'llanganda yangi atash ma'nosi

hosil qiladi va o'zbek tilining ichki boyish asosida boyishiga xizmat qiladi. Tadqiqotda zid ma'noli so'zlarni boshlang'ich sinf o'quvchilariga oson o'rgatish usuli yoritilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ushenskiy K. D. "Tanlangan pedagogic asarlar"- Toshkent: "O'zdavnashr", 1959. 49-bet
2. Mirziyoyev Sh. M. "Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz" Toshkent. "O'zbekiston" NMIU. 2017. 29-bet.
3. Karima Qosimova, Safo Matchonov, Xolida G'ulomova, Sharofat Yo'ldosheva, Sharofjon Sariyev "Ona tili o'qitish metodikasi" Toshkent "NOSIR" nashriyoti 2009-y. 314-bet.
4. M. E. Toirova umumiy o'rta ta'lum maktablari uchun 4-sinf ona tili 1-qism darsligi "Novda Edutainment" nashriyoti, 2023-y, 43-44-45-46-betlar.
5. S. D. Kuranov umumiy o'rta ta'lum maktablari uchun 2-sinf ona tili 1-qism darsligi "Novda Edutainment" nashriyoti, 2023-y, 63-64-70-betlar.
6. O'zbek tilining izohli lug'ati birinchi jild."O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti 2006-yil. 88-bet.